

ZICHT OP

brede welvaart

Hoe leven, werken en zorgen we met elkaar?

Column Kim Putters
Vernieuwde doelstelling van de SER:
het bevorderen van brede welvaart

Interview Kimberley Snijders
'Geef jongeren de regie
over hun eigen toekomst'

SER

04

Samen de welvaart verdelen en de koek vergroten

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Het gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, maar ook over de effecten van onze manier van leven op elders en later.

22

Brede welvaart uitgedrukt in SDG's

Feiten & cijfers

En verder

3 Voorzitter aan het woord

Brede welvaart: een baken van licht

10 Meer zicht op...

Podcast: De zorgen van jongeren

11 Nieuwe doelstelling SER

Duurzame, brede welvaart: hier en nu, later en elders

12 Dubbelinterview Noortje van Lith en Adnan Tekin

'Focus op het talent, niet op de beperking'

17 Column Werner Schouten

Dertig jaar na de drie P's

18 Zo doen wij dat

De kansen en risico's van AI

20 Interview Rutger Hoekstra

Het bbp voorbij: hoe meet je hoe het écht met een land gaat?

24 Interview Kimberley Snijders

Geef jongeren de regie over hun eigen toekomst

26 Reportage

Zo zet Hardinxveld-Giessendam zich in voor duurzaam wonen, werken en leven

31 Column Otto Raspe

Duizenddingendoekje

32 Uit de praktijk

Aanschuiven voor de toekomst

SER

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

Denkwerk Draagvlak Dialoog

Colofon

Zicht op is een uitgave van de Sociaal-Economische Raad en verschijnt vier keer per jaar. Met de verhalen in dit blad wil de SER de overleconomie en de sociale dialoog bevorderen. Een jaarabonnement is gratis. Opgave jaarabonnementen en adreswijzigingen graag via zichtop@ser.nl. **Redactie** Thomas Blom, Dafna Holtzer, Sarah van Hugte, ZB Communicatie & Content (coördinatie & eindredactie) **T** (0)70 3499 525 **E** zichtop@ser.nl **Aan dit nummer werkten mee** Ton Bennink, Berber Bijma, Peer van den Bouwhuisen, Nicole Gommers, Dirk Hol, Corien Lambregtse **Klankbordgroep** Yasmin Air Abderrahman, Eva Buwalda, Jeroen van Dijken, Anette de Groot, Nic van Holstein, Wibo Kusters, Manon Krol, Maarten Lindeboom, Guido Rijnja, Alex Tess Rutten **Illustraties** BIMA, SER, Vecteezy.com **Vormgeving** Riccardo van der Does, Robby Gajadien **Productie** Drukkerij Opmeer

Voorzitter aan het woord

Brede welvaart: een baken van licht

Als er een tijd is waarin de SER iets te betekenen heeft, dan is het nu. De enorme uitdagingen van onze tijd kunnen we alleen samen aan: overheid, burgers, maatschappelijke organisaties en instituties. We moeten samen optrekken en verantwoordelijkheid nemen. De uitslag van de verkiezingen van 22 november onderstreept de urgentie daarvan.

Het afgelopen jaar hebben we als SER veel gesproken. Over waar wij ons op richten en wat onze bijdrage aan de samenleving moet zijn. Het resultaat is een krachtige, vernieuwde doelstelling die in de raadsvergadering van oktober unaniem is vastgesteld, met steun van het SER Jongerenplatform. De nieuwe doelstelling van de SER is 'het bevorderen van brede welvaart waar samenleving, economie en milieu in balans zijn, hier en nu, later en elders'.

De raadsvergadering waarin we de doelstelling vaststelden, zal ons bijblijven vanwege de eensgezindheid waarmee werknemers, werkgevers, kroonleden en jongeren achter deze doelstelling zijn gaan staan. Ik zie dat als lichtend signaal. Zolang we de dialoog voeren, staan we sterk. Door samen op te trekken, helpen we de politiek om te doen wat nodig is voor de versterking van de brede welvaart in heel Nederland.

Het zal niet simpel worden. Want niet alles kan overal en zeker niet tegelijkertijd. Bovendien zijn we onderdeel van de wereld en enorm afhankelijk van geopolitieke ontwikkelingen. De oorlogen aan de randen van Europa, de spanningen rond Taiwan en tussen China en de VS vormen reële bedreigingen voor de brede welvaart, hier en elders in de wereld.

Het streven naar brede welvaart vergt dus lastige keuzes. Tegelijkertijd is het thema voor steeds meer landen de stip op de horizon. Kwaliteit van leven voor alle burgers, een evenwichtige verdeling van rijkdom en een economie die daarbij past met ruimte voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Het zijn donkere dagen voor de wereld. Maar het streven naar brede welvaart is een baken van licht.

Kim Putter

Voorzitter Sociaal-Economische Raad

Samen de welvaart verdelen en de koek vergroten

Tekst Corien Lambregtse Beeld ANP/Rob Voss, ANP/Hans van Rhoon, ANP/Patricia Rehe, ANP/Coco Broeken

Aan het woord

Joks Janssen
Professor of Practice aan
Tilburg University

Sarah van Hugte
projectleider Brede
Welvaart bij de SER

Ingrid Robeyns
hoogleraar Ethiek van
Instituties aan de
Universiteit Utrecht

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Het gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, maar ook over de effecten van onze manier van leven op elders en later. Joks Janssen (hoogleraar Brede welvaart in de regio), Ingrid Robeyns (hoogleraar Ethiek van Instituties) en Sarah van Hugte (SER-projectleider) over de noodzaak om te streven naar brede welvaart voor iedereen. Vanuit regionaal, ethisch en sociaaleconomisch perspectief.

Brede welvaart is een begrip dat in Nederland is uitgevonden. Misschien wel door de SER, want die gebruikt deze term al meer dan dertig jaar. In de net herijkte doelstelling van de SER staat het streven naar brede welvaart zelfs centraal.

Sarah van Hugte, projectleider Brede welvaart bij de SER, ziet dat als een cruciale verandering. “Het streven naar brede welvaart betekent dat samenleving, economie en milieu met elkaar in balans moeten zijn. Daar werken we aan via de lijnen van ondernemerschap, waardig werk, duurzame groei en een inclusieve samenleving met een evenwichtige inkomensverdeling. De nieuwe doelstelling dwingt de SER om een breder perspectief te hanteren. Het gaat erom dat we bij elk advies bedenken wat het effect is van beslissingen op toekomstige generaties en andere landen, en op basis daarvan afwegingen maken, met de intentie om brede welvaart hier en nu, later en elders dichterbij te brengen.”

Joks Janssen

‘Bewoners in de plattelandsregio’s voelen zich achtergelaten en vergeten’

De SER is bezig om een stappenplan te ontwikkelen dat in elk adviestraject de sturing op brede welvaart aan de orde stelt. “Een mooi voorbeeld is wat het SER-Jongerenplatform doet. Uit hun adviezen en verkenningen blijkt dat veel negatieve effecten van beleid zich de laatste jaren hebben opgesteld bij jongeren, waardoor hun toekomstperspectief onder druk is komen te staan. Het beleid van de afgelopen decennia heeft te weinig rekening gehouden met toekomstige generaties. Het wordt tijd dat we dat anders gaan doen. Daar willen we als SER aan bijdragen, vanuit een breed maatschappelijk perspectief.”

De Friese paradox

Hoe leg je eigenlijk aan mensen op straat uit wat brede welvaart betekent en waarom we daarnaar streven? Joks Janssen is praktijkhoogleraar ‘Brede welvaart in de regio’ aan Tilburg University. Hij legt het uit als de randvoorwaarden die nodig zijn voor kwaliteit van leven. “Heel veel voorwaarden voor brede welvaart worden bepaald op het niveau van de dagelijkse leefomgeving van mensen en daarmee op regionaal niveau. Daarom is het belangrijk om naar regio’s te kijken. Het gaat niet alleen om materiële welvaart, maar ook om factoren als werk, scholen, woningen en de kwaliteit van de leefomgeving.”

De brede welvaart is volgens hem niet alleen in sociale zin maar ook ruimtelijk ongelijk verdeeld. “Er bestaan veel verschillen tussen gebieden. Dat blijkt ook uit de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS. Kijk je puur naar het bruto binnenlands product (bbp), dan scoort de Randstad significant het hoogst. Zet je de bril van brede welvaart op en let je

teit van de leefomgeving en aanwezige natuur. Dat noemen ze de Friese paradox: mensen in Friesland verdienen minder, maar zijn gemiddeld gelukkiger dan in veel andere Nederlandse regio’s.”

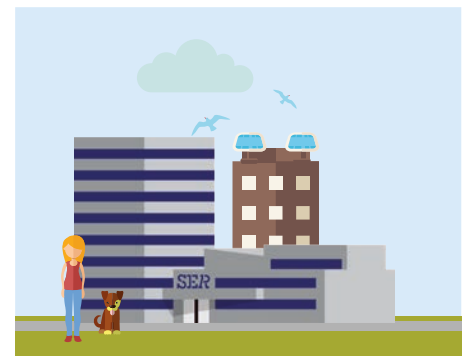
Economische koek

Janssen onderscheidt grofweg vier soorten regio’s in Nederland. “De eerste categorie bestaat uit regio’s die het op alle indicatoren van smalle en brede welvaart goed doen. Een voorbeeld is Utrecht: een relatief groene regio waar bovengemiddeld veel theoretisch opgeleiden wonen. De tweede categorie bestaat uit regio’s die goed scoren op de traditionele welvaartsindicatoren, maar slecht op de brede welvaartsindicatoren. Denk aan regio’s als Rotterdam en andere delen van de Randstad. Als derde zijn er regio’s waar de materiële welvaart wat onder het gemiddelde ligt, maar die goed scoren op brede welvaart. Dat zijn vooral traditionele plattelandsgebieden: delen van Friesland, Drenthe en Overijssel. De vierde categorie regio’s scoort slecht op smalle én op brede welvaart: de rode gebieden op de kaart van het CBS, aan de randen van Nederland, zoals Noord-oost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen, maar ook oude industriegebieden als Parkstad Limburg.”

Het probleem van die vierde categorie is dat het gebieden zijn die een demografische en economische motor missen. Janssen: “Je ziet dat jonge mensen er wegtrekken, waardoor de bevolking sneller vergrijsd en ontgroent en de achterstanden op het gebied van armoede, gezondheid en wonen zich steeds verder verdiepen.”

ook op thema’s als gezondheid en sociale contacten, dan zie je andere regio’s in Nederland oplichten.”

Een mooi voorbeeld is volgens Janssen het verschil tussen Rotterdam en Friesland. “De regio Rotterdam scoort vrij hoog als het gaat om traditionele economische indicatoren: inkomen en bbp. Dat is dus de smalle welvaart. Maar kijk je breder, bijvoorbeeld ook naar de kwaliteit van de leefomgeving, dan scoort Rotterdam ver onder het landelijk gemiddelde. In Friesland liggen het bbp en de inkomens gemiddeld weliswaar lager, maar daar staan vrij hoge scores tegenover op bijvoorbeeld gezondheid, sociale contacten, kwali-

Het neoliberale, economische beleid van de afgelopen dertig, veertig jaar heeft die achterstanden volgens hem versterkt. “Er is vooral geïnvesteerd in gebieden die al sterk zijn. Het idee was: als we daar maar voldoende investeren, vergroot dit de totale economische koek en profiteert uiteindelijk iedereen. Dit zogeheten ‘trickle down’-effect blijkt echter heel beperkt te zijn. In de afgelopen twintig jaar is de tweedeling tussen kansarme en kansrijke regio’s alleen maar toegenomen.”

Begrenzing van extreme rijkdom

Ingrid Robeyns, hoogleraar Ethiek van Instituten aan de Universiteit van Utrecht, ziet ongelijkheid in welvaart als een ernstige bedreiging voor de democratie en de sociale cohesie. In haar net verschenen boek ‘Limitarisme’ onderzoekt ze hoe het komt dat de kwaliteit van leven van de armen en kwetsbaren er de laatste decennia op achteruit is gegaan, terwijl de rijken steeds rijker

Sarah van Hugte ‘Samenleving, economie en milieu moeten met elkaar in balans zijn’

worden. “De kloof wordt groter, ook in Nederland. De grens om in de Quote 500 te komen, lag dit jaar op 120 miljoen. In 2016 was dat nog 30 miljoen. Meer dan tien procent van de rijkste Nederlanders is zelfs miljardair.”

Robeyns pleit voor de begrenzing van

(extreme) rijkdom en daarmee voor een eerlijkere verdeling van brede welvaart. Of beter gezegd: voor meer kwaliteit van leven. “Buiten Nederland kent niemand het begrip brede welvaart. Ik vraag me af waarom wij die term gebruiken. In het internationale debat gaat het over quality of life of over de well-being economy. De kern is dat het niet alleen over materiële welvaart gaat, maar over veel meer. Bijvoorbeeld over mentale gezondheid, zinvol werk en de afwezigheid van stress.” →

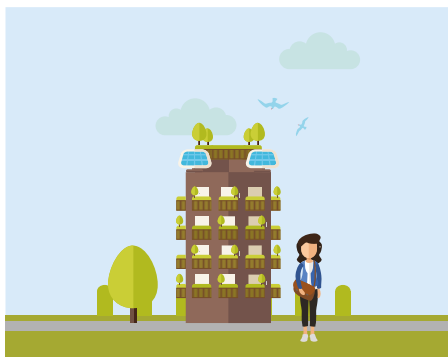

Tegen eigen vermogen is Robeyns niet. “Het is heel goed als iedereen wat vermogen heeft. Omdat je dan je kapotte wasmachine kunt vervangen, vooruit kunt plannen en initiatief kunt nemen. Het is belangrijk dat mensen genoeg geld hebben om zich niet sociaal buitengesloten te voelen. Maar boven een bepaald bedrag voegt rijkdom niets meer toe. Je kunt erover discussiëren of dat 1 miljoen of 10 miljoen moet zijn, maar het belangrijkste is dat we het er met elkaar over gaan hebben.”

Ingrid Robeyns

‘Iedereen kan iets bijdragen aan een samenleving waarin kwaliteit van leven centraal staat’

Dat de SER bij het streven naar brede welvaart ook naar later en elders kijkt, vindt Robeyns een goede zaak. “Je kunt als land een hoog bbp hebben, maar als dat niet ecologisch duurzaam is leg je de rekening neer bij toekomstige generaties én bij andere landen. Dat is onrechtvaardig. Kwaliteit van leven gaat over de verdeling van welvaart binnen Nederland,

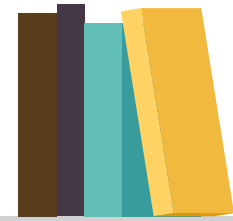
maar ook over de vraag of we genoeg overlaten voor volgende generaties. En of het wel houdbaar en moreel wenselijk is dat onze kwaliteit van leven zo hoog is, terwijl we veel meer zouden kunnen doen om de kwaliteit van leven elders in de wereld te verhogen.”

Ze kent voorbeelden van landen die het anders doen. “Schotland, Nieuw-Zeeland, IJsland, Wales, Finland en Canada hebben zich aangesloten bij de internationale Well Being Economy Alliance. Zij werken met indicatoren die

niet de economische welvaart, maar de kwaliteit van leven meten. Daar sturen zij op in hun beleid. Volgens die visie moet de economie het menselijk en ecologisch welzijn dienen, in plaats van andersom. Wat daar gebeurt is fascinerend. De overheden overleggen onderling en zoeken welk soort beleid kwaliteit van leven verbetert, in plaats van in te zetten op economische groei. Tegelijkertijd zien we wel dat het voor die landen ook nog echt zoeken is: dit nieuwe paradigma heeft tijd nodig om zich te ontwikkelen.”

Rechten en plichten

De grote winst van de aandacht voor brede welvaart is volgens Robeyns dat het niet alleen over economische groei, bbp en koopkracht gaat, maar over alles wat ertoe doet. “Inkomen is geen doel, maar een middel om kwaliteit van leven te bereiken. Mensen verschillen in

Economie van de toekomst

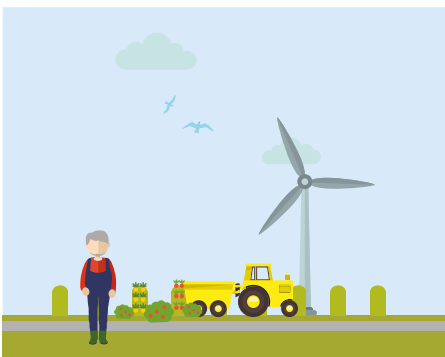
De SER heeft dit jaar gewerkt aan een toekomstvisie gebaseerd op het idee van brede welvaart. In de visie, met als titel ‘De economie van de toekomst’, is de economie geen doel op zichzelf, maar een middel om de brede welvaart te versterken. De SER wil hiermee input leveren voor het nieuwe coalitieakkoord. De visie wordt uitgewerkt in een agenda met concrete thema’s waar de SER de komende jaren ook zelf mee aan de slag gaat.

wat ze nodig hebben om kwaliteit van leven te hebben. Jongeren hebben voor kwaliteit van leven iets anders nodig dan ouderen en ook weer iets anders dan mensen met een beperking. Voor mensen in de stad vergt kwaliteit van leven iets anders dan voor mensen op het platteland. Persoonlijke factoren, sociale factoren, omgevingsfactoren en regionale factoren bepalen wat iemand nodig heeft. Met al die verschillen moet in het beleid rekening worden gehouden.”

De afgelopen decennia is onder invloed van het neoliberale gedachtegoed zo ongeveer het tegenovergestelde gebeurd, stelt Robeyns. “Kenmerkend voor dat denken is dat rijkdom en succes als persoonlijke verdienste worden gezien en armoede als een gevolg van persoonlijk falen. Ook heeft het neoliberalisme een groot vertrouwen in marktmechanismes. Er wordt verondersteld dat competitie beter werkt als mechanisme voor het creëren van welvaart dan de overheid. Dergelijke aannames hebben een aantal van de problemen veroorzaakt waar we nu met z'n allen mee worstelen.”

Ze ziet dat de tijdgeest nu verandert. “Links en rechts zijn het erover eens dat we brede welvaart willen. Een samenleving waarin iedereen de kans krijgt om mee te doen. Het neoliberale tijdperk nadert zijn eind. Het wordt tijd voor een nieuw sociaal contract. Nee, geen geschreven contract, het gaat om de onderstroom in de samenleving. De

opvattingen die we met elkaar delen. Wat kunnen we als burgers van de overheid verwachten en wat willen mensen voor elkaar doen? Wat geven we zelf aan het collectief en wat mogen we als individu van het collectief verwachten aan steun en maatregelen? Wat zijn onze rechten en onze plichten?”

Dat nieuwe sociaal contract kan volgens haar niet alleen van de overheid komen. “De overheid kan de samenleving niet alleen veranderen, daar zijn ook bedrijven en burgers voor nodig. Iedereen kan iets bijdragen aan een samenleving waarin kwaliteit van leven centraal staat. Iedereen kan iets doen tegen onrechtvaardigheid. Bijvoorbeeld door lid te worden van een organisatie die iets wil bijdragen aan de samenleving. Want we zijn allemaal onderdeel van een groter geheel.”

Transities als gelijkmaker

Terug naar de regionale verschillen. Volgens Janssen begint in Den Haag het besef door te dringen dat de spotlights de afgelopen decennia wel erg eenzijdig op de Randstad waren gericht en dat brede welvaart om een eerlijkere verdeling van geld en kansen vraagt. “In plattelandsregio’s en aan de randen van Nederland zien we het aantal voorzieningen afnemen. Dat gaat over openbaar vervoer, maar ook toegang tot zorg, huisartsenzorg en onderwijs. Het leidt ertoe dat mensen daar zich achtergelaten en vergeten voelen.”

De regionale verschillen moeten worden verkleind, vindt Janssen: “Dat vraagt een andere beoordeling van rijksinvesteringen. De afgelopen decennia is vanuit een smal welvaartspectief puur naar financieel economisch rendement en efficiency gekeken. Natuurlijk heeft een investering het meeste rendement in gebieden die economisch al goed draaien. Maar er is ook nog zoiets als rechtvaardigheid.”

Volgens hem begint daarnaast ook steeds meer het besef door te dringen

dat alle regio’s in Nederland nodig zijn om grote opgaven als de duurzaamheidstransities, klimaatadaptatie en de stikstofcrisis op te lossen. “We kunnen met de transities twee kanten op: we kunnen de verschillen vergroten of verkleinen.

Ik denk dat we de dure plicht hebben om de transities te gebruiken om de brede welvaart in alle regio’s te versterken en te zorgen dat iedereen meedoet.”

Bij wie het initiatief moet liggen? “Het Rijk en de regio’s hebben elkaar nodig. It takes two to tango. Den Haag moet beleid ontwikkelen waardoor regio’s zelf invulling kunnen geven aan hun eigen brede welvaartsagenda. Iedere regio heeft zijn eigen opgaven. Daarin spelen provincies en gemeenten een grote rol, en ook het bedrijfsleven en kennisinstellingen. Maar het is ontzettend belangrijk dat ook burgers en burgercollectieven een plek aan tafel krijgen, en eigenlijk ook de toekomstige generaties. Zij moeten meepraten over welk beleid een regio wil, bijvoorbeeld als het gaat over wonen of de toekomst van de landbouw. Als we brede welvaart serieus nemen, moeten we de burgers centraal stellen en de burgerparticipatie versterken. Laat mensen in een regio aangeven wat voor hen kwaliteit van leven is en waarin ze willen investeren. Misschien niet in nog meer economische groei, maar in sociale, culturele of meer ecologische kwaliteiten van de regio.” ●

Impact in de Polder

Hoe zit het met de representatie van jongeren in de politiek en andere besluitvormingsorganen? Hebben jongere generaties van nu het wel écht beter dan hun ouders? In de zesde aflevering van de podcast Impact in de polder gaat Marnix in gesprek met én over jongeren. Waarom lijken veel jongeren pas later in het leven belangrijke mijlpalen te bereiken, zoals het kopen van een eerste huis en het stichten van een gezin? Scan de QR-code en luister mee!

met Marnix Kluiters

SER kiest nieuwe doelstelling

Goed voorouderschap vraagt dat we de opgaven van vandaag niet doorschuiven naar volgende generaties. Die gedachte ligt ten grondslag aan de nieuwe doelstelling van de SER. Brede welvaart en duurzaamheid staan hierin centraal.

De doelstelling van de SER is het bevorderen van brede welvaart waar samenleving, economie en milieu in balans zijn, hier en nu, later en elders.

De SER streeft naar een land waarin niemand achterblijft, waarin de economie duurzaam kan groeien en waarin we proberen de schade in onze leefomgeving te herstellen en verdere schade te voorkomen. Want onze leefstijl en economie hebben impact op toekomstige generaties en op mensen elders in de wereld.

Dat doen we door in samenhang te werken aan het bevorderen van ondernemerschap en waardig werk; en het bevorderen van duurzame groei en een inclusieve samenleving met een evenwichtige inkomensverdeling.

Ondernemerschap en waardig werk

Om brede welvaart te creëren, is economische activiteit nodig: innovatie, ondernemerschap en werk. Dat werk moet op een waardige manier gebeuren. Daarom richt de SER zich op optimale (arbeids) participatie, een leven lang ontwikkelen,

‘Beleid moet zich veel meer richten op het menselijk welzijn en een leefbare planeet’

maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzame medezeggenschap.

Duurzame groei, inclusieve samenleving

Economische ontwikkeling is belangrijk, maar dan wel met een minimale druk op

mensen en milieu. De SER wil op weg naar een klimaatneutrale en circulaire samenleving, met een duurzame economie die weerbaar is voor schokken en geopolitieke ontwikkelingen. Een inclusieve samenleving waarin iedereen meedoet, gelijke kansen krijgt en bestaanszekerheid heeft.

Grote uitdagingen

Dat de SER juist nu de doelstelling heeft herzien, komt voort uit de grote uitdagingen waar de samenleving voor staat: het klimaat, de biodiversiteit, de leefomgeving, de digitalisering, de sociale ongelijkheid en een laagproductieve economie. In Nederland, maar ook wereldwijd, groeit het besef dat beleid zich veel meer moet richten op wat belangrijk is voor het menselijk welzijn en voor een leefbare planeet.

Het concept brede welvaart werkt als denk- en doekader voor alle adviezen en activiteiten van de SER. Het helpt om de verbanden tussen sociale, ecologische en economische dimensies in beeld te brengen, en om gerichtere keuzes en afwegingen te maken. De samenleving is immers gebaat bij duurzame, brede welvaart voor iedereen.

Noortje van Lith
beleidsondersteuner bij
de SER

Adnan Tekin
voorzitter MBO Raad

'Focus op het talent, niet op de beperking'

Discriminatie van mensen met een arbeidsbeperking is helaas van alledag. Noortje van Lith (26) heeft een lichamelijke beperking en merkte tijdens haar middelbareschooltijd al dat gelijke kansen niet vanzelfsprekend zijn. Adnan Tekin zet zich tijdens zijn voorzitterschap bij de MBO Raad in tegen een andere vorm van uitsluiting; de zogeheten stagediscriminatie. Ze gaan met elkaar in gesprek over ongelijkheid op de arbeidsmarkt én in het onderwijs.

Tekst Peer van den Bouwhuijsen **Beeld** Dirk Hol

Noortje van Lith heeft een lichamelijke beperking omdat ze als baby veel te vroeg ter wereld kwam. Al jaren maakt ze zich sterk voor een gelijkwaardige behandeling van mensen met een handicap. Sinds een halfjaar doet ze dat ook als beleidsondersteuner bij de SER, waar ze kortgeleden onverwacht een vast contract kreeg. "Ik heb een contract voor 16 uur, dat is vaak te weinig voor een vaste aanstelling." Omdat reizen met het openbaar vervoer voor Van Lith een grote uitdaging is, werkt ze vooral vanuit huis. Twee keer per

maand ziet ze haar collega's in Den Haag. "Ik heb veel geluk gehad met een werkgever die meedenkt en vooral naar mijn kwaliteiten kijkt."

Anders beoordeeld

Op de basisschool ondervond Van Lith al dat ze anders werd beoordeeld, vanwege haar beperking. Leraren zagen haar toekomst in het praktijkonderwijs, maar er was gelukkig één leerkracht die zag dat ze meer in haar mars had. Zo rondde ze uiteindelijk de mbo-opleiding juridische dienstverlening af en deed vervolgens hbo bestuursrecht. Tekin: "Je kunt ieder-

een zo'n leraar die jouw potentie ziet. Jammer dat mensen niet het talent zien, maar alleen de beperking."

De SER-beleidsondersteuner kan dat alleen maar beamen: "Ik kon na de middelbare school dan wel naar het mbo, maar daar vroegen ze me wel eerst een capaciteitstest te doen. De uitslag daarvan was niet goed, vooral door mijn lage score op ruimtelijk inzicht. Mijn handicap speelt hier een duidelijke rol in, want ik heb nooit kunnen kruipen of lopen." Van Lith werd weliswaar toegelaten, maar ondanks de niet-representatieve score →

‘Er zijn veel getalenteerde mensen die geen kansen krijgen, omdat ze niet in het schoolstelsel passen’

vond de onderwijsinstelling de uitslag lange tijd een obstakel. Tekin: “Gelukkig is de situatie nu anders. In 2017 is het Toelatingsrecht ingevoerd. Dat wil zeggen dat iedereen met de juiste vooropleiding welkom is op het mbo. We kunnen en mogen niemand weigeren.”

Geen kansen krijgen

Als voorzitter van de MBO Raad strijdt Tekin tegen een andere vorm van uitsluiting. “Wat weinig mensen weten is dat je op een mbo-opleiding een stage nodig hebt om te kunnen slagen”, vertelt Tekin. Daarom is het uitbannen van stagediscriminatie een van de topprioriteiten van de MBO Raad. Stagediscriminatie komt vooral voor bij jongeren met een multiculturele achtergrond, maar ook bij jongeren met een beperking.

Met de invoering van de Wet passend onderwijs in 2014 is er een enorme stap genomen in de toegankelijkheid van het onderwijs. Tekin: “Door deze wet hebben scholen een zorgplicht: de taak om leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, een zo goed mogelijke plek in het onderwijs te bieden. Nu is het team waar een student terecht komt, verantwoordelijk voor de begeleiding en beoordeelt hoe en of een stage aangepast moet worden. Er is veel meer maatwerk nodig.” Van Lith verwacht dat het alsnog een hele klus zal zijn om de leerwerkbedrijven mee te krijgen. Uit onderzoek door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) blijkt dat slechts een derde van de werkgevers bereid is om iemand met een handicap aan te nemen, weet zij: “Vanwege de gevraagde begeleiding zijn ze toch vaak terughoudender.” Volgens

Tekin mag dat geen excuus zijn en moeten begeleiders op school en van het leerwerkbedrijf tot oplossingen komen. Van Lith: “Zo zou het overal moeten zijn. Er zijn veel getalenteerde mensen die die kansen niet krijgen, omdat ze niet in het schoolstelsel passen.”

Het belang van een goede opleiding is volgens Van Lith en Tekin glashelder: het is de startkwalificatie die je nodig hebt om door te groeien op de arbeidsmarkt. Bij de SER werkt Van Lith mee aan het programma ‘Leven lang ontwikkelen’, waarbij ze ervaart dat mensen met een handicap op dat gebied vaak worden vergeten. Tekin ziet voor de ontwikkeling van mensen met een kwetsbare positie een grotere rol voor het mbo weggelegd. “Geef ons een publieke taakopdracht. We hebben veel ervaring met mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, zoals op mbo niveau 2 en op entreeopleidingen – opleidingen op maat, waarvoor geen diploma van een vooropleiding nodig is. Iedereen moet eigen leerrechten krijgen. Een persoonlijk rugzakje met geld om aan je eigen ontwikkeling te werken. Met het netwerk van de SER bij werkgevers en werknemers zie ik belangrijke kansen voor het overbrengen van deze boodschap aan deze cruciale groepen.”

Zelfstandig leven opbouwen

Naast kansenzorg als het gaat om opleiding en werk, staan mensen

met een handicap ook voor financiële uitdagingen. In 2018 schreef Van Lith een brief aan (toen nog minister-president) Mark Rutte, waarin ze inging tegen het aangekondigde wetsvoorstel dat werkgevers mensen met een beperking onder het minimumloon mochten betalen. Nu, ruim vijf jaar later, is dat nog onveranderd. Van Lith: “Mensen met een arbeidshandicap komen vaak in de Participatiewet terecht (deze wet ging in op 1 januari 2015 en verving onder andere een groot deel van de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten, red.). Terwijl ze onmogelijk uit die uitkeringssituatie kunnen komen omdat ze vaak niet fulltime kunnen werken. Zelf verdien ik boven het sociaal minimum, dankzij een goede werkgever. Maar werk je bijvoorbeeld in de groenvoorziening, dan kom je daar met een contract van 16 uur niet bovenuit. Daardoor wordt het je onmogelijk gemaakt een eigen, zelfstandig leven op te bouwen zoals leeftijdgenoten.”

Sinds 2016 geldt het VN-verdrag Handicap, waarin staat wat Nederland moet doen om de positie van mensen met een beperking te verbeteren. Het beschrijft het recht op gelijke behandeling en participatie voor mensen met een beperking of chronische ziekte. Volgens Van Lith hebben zij inderdaad dezelfde rechten als ieder ander, maar in de praktijk niet altijd toegang tot diezelfde rechten. →

**'Er is een groot verschil tussen
gehoord en gezien worden'**

‘Door de huidige krapte kijken werkgevers nu wel iets anders naar mensen met een handicap’

“Een voorbeeld: iedereen heeft het recht om te stemmen, maar in de praktijk lukt het niet iedereen om ook daadwerkelijk naar een stembureau te gaan en hun stem uit te brengen. Er zijn bijvoorbeeld lang niet overal verlaagde stemplekken voor mensen in een rolstoel. Er is nog een wereld te winnen.”

Gehoord én gezien worden

Of de strijd van Van Lith van de afgelopen jaren effect heeft gehad? Ze hoopt en denkt van wel. “Er zijn diverse politici in Den Haag die mij actief volgen. Die leggen mij ook weleens een motie voor,

bijvoorbeeld over het VN-verdrag Handicap en vragen: hoe zie jij dit?”

Tekin: “Als je op mijn plek zou zitten, wat zou jij dan anders doen?” Na een korte aarzeling zegt Van Lith: “Ik vind het belangrijk om voorbeelden van studenten met een handicap een podium te geven. Er is namelijk een groot verschil tussen gehoord en gezien worden. Ik word misschien wel gehoord, maar of we gezien worden weet ik niet. Ik zou bijvoorbeeld in politieke debatten ook iemand met een zichtbare handicap willen zien. Om te laten zien: we doen mee, en móeten ook mee kunnen doen.” ●

Divers en inclusief bedrijfsklimaat

SER Diversiteit in Bedrijf ondersteunt organisaties bij het bevorderen van een inclusief en divers bedrijfsklimaat, op het gebied van arbeidsvermogen, culturele diversiteit, sekse, leeftijd en LHBTI+. Het kennisplatform biedt praktische kennis over het managen van diversiteit en inclusie op de werkvloer.

CV

Noortje van Lith

Noortje van Lith zet zich in voor een gelijkwaardige behandeling voor mensen met een handicap. In 2018 schreef zij een brief aan premier Rutte uit onvrede over het wetsvoorstel dat mensen met een beperking onder het minimumloon betaald mogen worden. In 2023 in dienst als beleidsondersteuner bij de SER.

Adnan Tekin

Adnan Tekin is voorzitter van de MBO Raad en werkte eerder als strategische beleidsadviseur voor de gemeente Amsterdam en had als gedeputeerde bij de provincie Noord-Holland verschillende portefeuilles. Hij zet zich in tegen stagediscriminatie.

Dertig jaar na de drie P's

De goede woorden hebben we al een hele tijd: People, Planet, Profit. Ze zijn zelfs ouder dan ik ben. De drie P's werden al in de jaren negentig van de vorige eeuw gebruikt om aan te geven waar bedrijven naar zouden moeten streven. Zouden moeten... Want in de praktijk heeft financiële waardecreatie in de bestuurskamer nog altijd het laatste woord. Vandaag de dag zijn termen als brede welvaart, duurzaamheid en Economic, Social en Governance (ESG) gebruikelijker, maar nog altijd blijft het meestal bij proza en sfeervolle foto's in jaarverslagen.

Hoog tijd dus om in diezelfde bestuurskamers te herdefiniëren wat 'waardevol' en 'waardeloos' is. Dat is waar het om gaat bij brede welvaart. Het vereist dat we bij 'waarde' denken aan toegevoegde waarde voor de mens, samenleving en de natuur. Die impact kun je trouwens prima in euro's uitdrukken. Bedrijven als ABN AMRO en netbeheerder Stedin doen dat al, in hun maatschappelijke jaarrekeningen.

'Hoog tijd om te herdefiniëren wat "waardevol" en "waardeloos" is'

We moeten bouwen aan een economie waarin elke onderneming een impactonderneming is, die streeft naar een positieve bijdrage voor mens en natuur. Een economie waarin we true prices betalen: prijzen die de werkelijke kosten van een product uitdrukken, waarin we het meewegen als bijvoorbeeld mensenrechten of milieu erdoor geschaad zijn. Een economie waarin geen bedrijf producten met een negatieve impact überhaupt nog zou willen produceren. Een economie waarin bedrijven geen smalle winstcijfers bekendmaken, maar hun true profit: hun bijdrage aan een leefbare wereld en kwaliteit van leven.

Nee, dat is geen vage toekomstdroom. Dat is onvermijdelijk de richting die we met z'n allen moeten inslaan. Pioniers als Triodos Bank en Tony Chocolonely geven het voorbeeld al. En het begin van regelgeving is er inmiddels, zoals de Europese Corporate Sustainability Reporting Directive. Het is aan ons om de spelregels van de economie zo te veranderen dat duurzaam, eerlijk en verantwoord ondernemen simpelweg makkelijker én winstgevender wordt dan business as usual. Dat wordt ook wel eens tijd, dertig jaar na de drie P's.

Werner Schouten

Werner Schouten (1998) is directeur van de Impact Economy Foundation. Eerder was hij onder meer voorzitter van de Jonge Klimaatbeweging.

Mariette Lokin
adviseur bij juridisch
adviesbureau
Hooghiemstra
en Partners

AI kan bijdragen aan betere wereld

Artificial Intelligence (AI) kan een belangrijke bijdrage leveren aan de brede welvaart. Tegelijkertijd kleven er risico's aan: dankzij AI krijgen grotere ondernemingen steeds meer invloed op beleid. "Een organisatie als de SER kan richting bepalen aan het debat over de verhoudingen tussen publiek en privaat en zorgdragen voor een goed evenwicht tussen de voor- en nadelen", vindt adviseur Mariette Lokin.

Tekst Ton Bennink Beeld ANP/Jeremie Souteyrat

AI neemt een grote vlucht. Mariette Lokin is adviseur bij juridisch adviesbureau Hooghiemstra en Partners, dat gespecialiseerd is in digitalisering en recht. Sinds de oprichting begin 2019 werkt het bureau aan talloze maatschappelijk relevante opdrachten, waaronder op het gebied van AI, (publieke) gezondheidszorg en in het justitie- en veiligheidsdomein. Lokin: "AI kan domeinen in de maatschappij helpen bij te dragen aan brede welvaart. AI kan de enorme hoeveelheid data analyseren om tot ideeën te komen over de inrichting van de samenleving. Een samenbundeling van gegevens van wat mensen vinden, hoe ze met elkaar communiceren, hoe handel gedreven wordt, hoe de openbare ruimte ingericht wordt. Als je die data goed bevraagt, kun je daar gerechtvaardigde conclusies uit trekken. Bijvoorbeeld als het gaat om gegevens over energieverbruik en de woningvoorraad in Nederland om te komen tot voorstellen voor verduurzaming."

Alert zijn op risico's

Nieuwe technologieën zoals AI bieden kansen voor het behalen van Social Development Goals (SDG's), en het duurzamer maken van de wereld. Drones of sensoren kunnen bijvoorbeeld veranderingen in een omgeving registreren.

'Technologie is niet neutraal'

Lokin: "AI legt vervolgens verbanden, signaleert patronen en naarmate technologie geavanceerder wordt, worden voorspellingen nauwkeuriger en kunnen we beter reageren op ontwikkelingen."

Lokin waarschuwt echter nadrukkelijk voor een risico waar een organisatie als de SER alert op moet zijn: "We

gaan momenteel nog uit van redelijk traditionele methoden om SDG's te bereiken. We zijn daarbij erg geneigd om te vertrouwen op de rechtsstaat en de politie. Geen twijfel over het belang daarvan, maar we zien met AI een verschuiving van publiek naar privaat: grote ondernemingen krijgen steeds meer invloed op de vorming en uitvoering van beleid. Daar hebben we nog niet altijd een antwoord op."

Mening beïnvloeden

"Brussel heeft het over de Digital Decade, maar we zitten in een Digital Century", zegt Lokin. "We moeten ervoor waken dat Big Tech-bedrijven, zoals Google en Meta, de verhoudingen in de rechtsstaat niet verstoren. Onderzoek manieren om grote bedrijven te reguleren of in te bedden in structuren die van hen verwachten meer verantwoording af te leggen. Hoe kunnen we ze aan de wet houden? Dat kunnen we niet als Nederland alleen, dat moet internationaal."

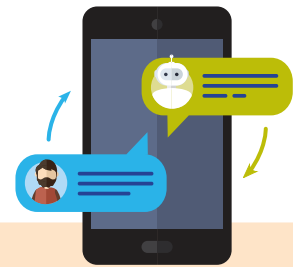
We maken dankbaar gebruik van de voor- kant als het gaat om AI, de voordelen, maar wat erachter zit, blijft volgens Lokin nog te veel in het donker. “Als je ziet over hoeveel data de Big Tech-bedrijven be- schikken en wat ze ermee kunnen doen; daar moeten stevigere wettelijke kaders voor komen. We weten dat algoritmen je mening kunnen beïnvloeden zodat je alleen te zien krijgt wat je interesse heeft. Commercieel en maatschappelijk. Indi- catoren die mede brede welvaart bepalen zijn vrede, justitie en veiligheid. Gebruik van desinformatie, zoals bij de bestor- ming van het Capitool in 2021, is een voorbeeld van hoe die kunnen worden verstoord. Het laat zien dat technologie niet neutraal is. Hoe zorg je ervoor dat de systemen in lijn blijven met besluiten die democratisch genomen zijn? Ook dat raakt brede welvaart.”

Grip op Covid-19

Tijdens de coronapandemie speelde AI, in elk geval geavanceerde data-analyse, een grote rol, meent Lokin. Denk aan

het aantal ziekenhuis- en IC-opnames en infectiecijfers. Het ging hier om de SDG's gezondheid en veiligheid. “Het gebruikmaken van AI was in dit geval nuttig en nodig om grip te krijgen op Covid-19, maar ook toen werd er gediscussieerd over het behouden van een goed evenwicht tussen wetenschappelij- ke, op technologie gebaseerde kennis en politieke besluitvorming.

Organisaties als de SER zouden een goede bijdrage kunnen leveren om richting te bepalen in het debat over inzet van AI door de overheid, en over de verhoudingen tussen publiek en privaat bij voortgaande technologische ontwikkelingen, meent ze. “Zeker ook omdat werkgevers, werknemers en onafhankelijke kroonleden daarin zijn vertegenwoordigd. Hoe houden we de balans tussen het goede wat AI kan doen voor de brede welvaart en de risico's die er ook aan kleven? Welke waarborgen hebben we nodig en waar moet je op sturen om brede welvaart te bevorderen? Dat is de uitdaging.” ●

SER-podcast

In de SER-podcast 'Impact in de Polder' duikt host Marnix in de wereld van AI. Waar biedt het kansen en waar bedreigingen? Scan de QR-code om te luisteren:

Aan het woord

Rutger Hoekstra
associate professor en
coördinator WISE
Horizons aan de
Universiteit van Leiden

De VN willen 'het bbp voorbij'

De Verenigde Naties werken aan een nieuwe manier om 'Beyond GDP' te komen: verder te kijken dan het bruto binnenlands product, dat de optelsom is van alle economische activiteit van een land. Onder de noemer 'Valuing what counts' (waarderen wat telt) streven de VN naar 10 tot 20 wereldwijd afgesproken indicatoren voor welzijn, gelijkheid en duurzaamheid. Medio 2024 moet er een voorstel liggen. Dit nieuwe raamwerk draagt mogelijk bij aan het vinden van een opvolger voor de Sustainable Development Goals, die in 2030 aflopen.

'De dimensies die je zou willen meten zijn welzijn, inclusie en duurzaamheid'

Hoe meet je hoe het écht met een land gaat?

Wat zegt de optelsom van de economische activiteit eigenlijk over hoe goed het gaat met een land en zijn inwoners? Niet bijster veel, zegt milieuwetenschapper Rutger Hoekstra. Hij pleit voor een breder meetsysteem dan alleen het bruto binnenlands product. Wereldwijd lijkt de tijd er rijp voor.

Tekst Berber Bijma Beeld ANP/Joyce van Belkom

Zoals de hoeveelheid geld in onze portemonnee weinig zegt over hoe gelukkig we zijn, zegt het bruto binnenlands product (bbp) weinig over hoe het met een land gaat. Het bbp is de afgelopen zeventig jaar uitgegroeid tot een ‘sterk merk’. Landen drukken ermee uit hoe ze presteren ten opzichte van voorgaande jaren en in vergelijking met andere landen. Toch is er al zeker vijftig jaar discussie over de tekortkomingen van het bbp, zegt Rutger Hoekstra. Hij leidt het Europese project ‘WISE Horizons’ aan de Universiteit Leiden waarbij andere maatstaven worden ontwikkeld. In dit project – en in zijn boek *Replacing GDP by 2030* – pleit Hoekstra voor een bredere internationale maatstaf dan het bbp (in het Engels ‘Gross Domestic Product’, GDP).

“Het bbp zegt maar beperkt iets over ons welzijn, niets over duurzaamheid – en daarmee over ons toekomstig welzijn – en ook niets over de nationale en internationale verdeling van welvaart en welzijn. Als overheden beleid voeren op basis van het bbp, kan dat welzijnsverlagend, ongelijkheidsverhogend en onduurzaam uitpakken. Dat geldt overigens voor het rijke Westen, waar een nog hoger bbp nauwelijks bijdraagt aan meer welzijn. In armere landen is er vaak een groter verband tussen bbp-groei en welzijn.”

Hoopgeleide bubbel

Als economische activiteit een te smalle maatstaf is, wat zijn dan goede indicatoren om te meten hoe het gaat met een land en zijn inwoners? “De dimensies die

je zou willen meten zijn welzijn, inclusie en duurzaamheid. In het Engels WISE: Wellbeing, inclusion, sustainability (and the economy). Daarover bestaat inmiddels internationaal wel consensus, bijvoorbeeld bij de Verenigde Naties, de OESO en de Europese Commissie. Die WISE-dimensies kun je vertalen in allerlei indicatoren en rekenmodellen. Dat is de afgelopen vijftig jaar ook gedaan, maar geen enkel voorstel heeft geleid tot een doorbraak bij het grote publiek. In de hoogopgeleide bubbel zijn de Sustainable Development Goals het meest bekend, maar op het gemiddelde verjaardagsfeestje zegt dat de meesten niet veel. Terwijl bijna iedereen weet wat het bbp is. Allerlei instituten denken na over ‘Beyond GDP’, maar elk op hun eigen manier. Na vijftig jaar is het hoog tijd voor een harmonisatieslag.”

Leren van het succes van het bbp

Een belangrijke vraag waar Hoekstra’s onderzoeksgroep mee bezig is, is: hoe is het bbp in de naoorlogse jaren zo’n succes geworden en wat kunnen we daarvan leren bij het ontwikkelen van een nieuwe, bredere maatstaf? “Het bijzondere aan het bbp is dat het wereldwijd wordt gezien als objectief. Terwijl: er zijn destijds in VN-verband een stuk of tien van ’s werelds beste macro-economen bij elkaar gezet, net zo lang tot ze het eens waren. Wiens inbreng het zwaarst woog, hing mede af van persoonlijkheden en politieke overwegingen. Dat werd uiteindelijk Richard Stone. Maar als bijvoorbeeld Simon Kuznets zijn zin had gekregen – ook een

vermaarde econoom – hadden we het bbp nu heel anders berekend. Er zitten heel wat aannames in zo’n rekensysteem. En toch is het wereldwijd geaccepteerd.”

Naar datzelfde voorbeeld zouden we nu één internationaal rekensysteem voor welzijn, inclusie en duurzaamheid moeten ontwerpen, vindt Hoekstra. Dat die drie dimensies veel lastiger te meten zijn dan de ‘harde euro’s’ van economische groei, vindt hij een misvatting. “In beide gevallen werk je met indicatoren, wegingen en aannames in je rekensysteem. Het gaat erom dat je het daarover eens wordt.”

Wereldwijd momentum

Dat er inmiddels in VN-verband wordt gewerkt aan een geharmoniseerd meetstelsel (zie kader) stemt hem hoopvol. “Ik ben nog nooit zo optimistisch geweest over de kans van slagen. Inhoudelijk is het niet eens zo ingewikkeld, met alles wat inmiddels is onderzocht. Het komt aan op politieke en maatschappelijke bereidheid.”

De nieuwe doelstelling van de SER, het bevorderen van brede welvaart, past volgens Hoekstra in een beweging die wereldwijd momentum heeft. “Ik hoop dat de SER discussies zal voeren en stimuleren waarin we de termen inclusie, duurzaamheid en welzijn terug horen als dimensies van brede welvaart. Die zelfstandige naamwoorden maken brede welvaart duidelijker en zijn gemakkelijk te linken aan de SER-terminologie van ‘hier en nu, later en elders’. Zo kunnen we ook vanuit Nederland bijdragen aan een nieuwe, nationaal en internationaal geaccepteerde opvatting van brede welvaart.” ●

Een duurzamere wereld voor iedereen: de tussenstand

De Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties dragen bij aan menselijk welzijn en brede(re) welvaart wereldwijd. Deze duurzame ontwikkelingsdoelen variëren van 'geen armoede' tot 'klimaatactie' en werden ingevoerd voor de periode 2015 - 2030. Hoe staat het ervoor (in Nederland)? Een tussenstand.

Tekst Berber Bijma Illustratie SER

Groei nu gaat ten koste van later

De brede welvaart in Nederland is de afgelopen jaren gemiddeld genomen gegroeid. Het gaat dan vooral om de brede welvaart 'hier en nu'. Dat gaat echter deels ten koste van de brede welvaart 'later', want die laat een gemengd beeld zien. Het gemiddelde vermogen groeit en het opleidingsniveau wordt hoger. Tegelijk stijgen de schulden en gaat de kwaliteit van het oppervlaktewater achteruit. Dat maakt brede welvaart in de (nabije) toekomst onzekerder. **Wereldwijd staat Nederland nog in de top 20, maar we dalen ieder jaar een paar plekje.**

Bron Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2023, CBS

Ongelijkheid neemt toe

Goed nieuws: op wereldschaal is Nederland een van de landen met de minste ongelijkheid. Minder goed nieuws: zowel wereldwijd als in Nederland neemt de ongelijkheid toe. Wereldwijd komt dat bijvoorbeeld omdat een steeds grotere groep geen toegang heeft tot goede gezondheidszorg. **Nederlanders hebben van alle EU-landen het meeste contact met familie, vrienden en burens, maar tegelijk voelt bijna 1 op de 8 inwoners zich gediscrimineerd.**

Bron Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2023, CBS

Luister ook de SER-podcast 'Impact in de polder' over sociaal-economische gezondheidsverschillen. Scan de QR-code:

17 doelen

De SDG's bestaan uit 17 doelen voor een inclusieve, duurzame en rechtvaardige samenleving. Het zijn afzonderlijke doelen met elk hun eigen streefcijfers, maar tegelijkertijd kun je ze niet los van elkaar zien, zegt Sandra Pellegrini, Nationale SDG-coördinator op het ministerie van Buitenlandse Zaken. "De SDG's zijn opgesteld als samenhangende doelen, omdat de problemen waarmee mensen te maken hebben, ook onderling verweven zijn. In Nederland zie je bijvoorbeeld dat bestaanszekerheid een duidelijke relatie heeft met energiearmoede en de energietransitie. Als je achteruitgang op een van de doelen constateert, moet je inzetten op een oplossing die samenhangt met de andere doelen. Dat is effectiever en meestal ook goedkoper, zeker op de langere termijn."

Kwaliteit oppervlaktewater is onvoldoende

Wereldwijd zijn er problemen met te veel of te weinig water of de kwaliteit ervan. Die problemen treffen ook Nederland. Ze hangen nauw samen met andere problemen als klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit en vervuiling. De Rijksoverheid werkt, samen met de waterschappen, hard aan verbetering. Tot nu toe heeft dat het tij niet kunnen keren. **In Nederland is nog slechts 1,4 procent van het oppervlaktewater van goede chemische kwaliteit.**

Bron *Zevende Nationale SDG-rapportage 2023, SDG Nederland*

Te veel uitstoot

Terwijl Nederland laag blijft scoren op biodiversiteit en natuur (SDG 15), scoren we op het gebied van klimaatactie (SDG 13) langzaam iets beter. Op verschillende indicatoren belandt Nederland in EU-verband in de middengroep of de onderste groep. **Qua uitstoot van broeikasgassen per inwoner staat Nederland op de 22ste plek (van de 27).** De uitstoot blijft hoog en de vermindering ervan gaat langzaam.

Bron *Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2023, CBS*

Bijna onderaan

De hoge welvaart in Nederland heeft nog een andere keerzijde: onze afwentel-effecten (spillover) op andere landen. Van de 163 landen in de 'spillover index' van het onafhankelijke instituut SDSN staat Nederland op plek 160. Dat betekent dat onze welvaart een bovengemiddeld grote negatieve impact heeft op andere (armere) landen. Deels ligt dat aan de hoge import van Nederland: als klein, dichtbevolkt land moeten we nogal wat goederen van elders halen. **Los daarvan scoort Nederland heel slecht op bijvoorbeeld de export van (gevaarlijk) afval en de mogelijkheden voor belastingontwijking.** Het kabinet werkt aan het tegengaan van deze voetafdruk door het Actieplan voor Beleidscoherentie voor Ontwikkeling. Daarin staan onder andere ambities om de Nederlandse klimaat-, water- en landvoetafdruk terug te dringen en gezondheidsgelijkheid wereldwijd te bevorderen.

Bron *Zevende Nationale SDG-rapportage 2023, SDG Nederland*

Vertrouwen in Tweede Kamer daalt fors

Nederlanders hebben bovengemiddeld veel vertrouwen in instituties zoals de rechtspraak, de politie en de media. **Opvallende uitzondering is de Tweede Kamer. Ons vertrouwen daarin daalde in 2022 met maar liefst 11,9 procent.** Het kabinet trekt zich dat aan en zet met verschillende middelen in op herstel van vertrouwen. "We willen waarmaken wat we toezeggen en niet meer beloven dan we kunnen waarmaken", schrijft het kabinet in dat verband.

Bron *Kabinetsbrief bij Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2023*

Due
Diligence

'Geef jongeren de regie over hun eigen toekomst'

Bij het oplossen van maatschappelijke problemen als de klimaatcrisis, kansenongelijkheid en mentale gezondheid is de inbreng van jongeren onmisbaar. Dat zegt Kimberley Sniijders, voorzitter van de Nationale Jeugdraad en het SER Jongerenplatform. "Jongeren moeten het langst leven met de impact van besluiten die we nu nemen."

Tekst Nicole Gommers Beeld Dirk Hol

Ze is nog maar 22 jaar, maar desalniettemin heeft Kimberley Sniijders al aardig wat crises meegemaakt. Denk aan de economische crisis van 2008, de coronapandemie, de problemen op de woningmarkt en de klimaatcrisis. Of dat haar gevormd heeft? "Ik denk dat deze crises mij en mijn hele generatie bewust hebben gemaakt dat problemen aangepakt moeten worden, omdat ze elkaar versterken. Neem de discussie over bestaanszekerheid; de klimaatcrisis voegt daar een hele nieuwe dimensie aan toe. Want als er niks structureels verbetert aan het klimaat is er straks überhaupt geen sprake van bestaan meer. Van jongeren hoor ik dat ze net als ik denken: hé, waarom worden we nu overvallen door problemen die we deels konden voorzien? Laten we vanaf nu verder vooruitkijken."

Als strijder voor kansengelijkheid heeft Sniijders een duidelijke wens: jongeren meer betrekken bij beleid. "Doordat jongeren zich zorgen maken over de toekomst of direct consequenties ervaren van de huidige crises, stellen ze allerlei belangrijke mijlpalen uit. Zo is uit huis gaan ingewikkeld met de huidige woningmarkt, dus samenwonen of een gezin stichten gebeurt later. Ook blijkt uit onderzoek dat het met de mentale gezondheid van jongeren niet goed gaat. Dat is zorgelijk."

Andere generaties inspireren

De maatschappelijke problemen van nu hebben impact op jongeren, en juist daarom zouden jonge generaties mee moeten praten over de aanpak van onder meer de klimaat- en woningcrisis en kansenongelijkheid. Zo kunnen ze bijdragen aan het realiseren van brede welvaart met speerpunten als (mentale) gezondheid, sociale cohesie en veiligheid. Sniijders "Gehoord worden is een recht, opgenomen in het Kinderrechtenverdrag van de VN."

'De vergrijzing bijvoorbeeld gaat óók over ons'

Los daarvan biedt het 'jongerenperspectief' veel voordelen. "Jongeren voelen veel maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarmee kunnen ze ook het verantwoordelijkheidsgevoel van andere generaties verder versterken en anderen inspireren. Vergrijzing bijvoorbeeld gaat óók over ons. Dus willen we oplossingsgericht meedenken over hoe jong en oud samen kunnen wonen in 2050,

zodat die zorg niet alleen op de overheid neerkomt. Het is enorm belangrijk dat dit soort gesprekken tussen generaties plaatsvinden, zodat bestaande crises niet nog groter worden. Dáár zit de winst."

Regie geeft houvast

Sniijders merkt dat de bereidheid om de stem van jongeren te horen in de praktijk vaak nogal tegenvalt. "Ik ervaar best wat weerstand, bijvoorbeeld als ik wijs op het verantwoordelijkheidsgevoel van jongeren. Dat wordt door oudere generaties soms als aanval gezien: alsof zij geen verantwoordelijkheidsgevoel hebben. Terwijl het er juist om gaat om elkaar te versterken en om de stem van jongeren als gelijkwaardig te beschouwen." Ook dat laatste is niet vanzelfsprekend: "Als ik ervoor pleit het stemrecht te verlagen naar 16 jaar, dan is het antwoord vaak dat jongeren nog niet voldoende politiek bewustzijn hebben of niet goed geïnformeerd zijn. Daarbij wordt vergeten dat datzelfde evengoed geldt voor sommige veertigers."

Als Sniijders haar zorgen over de mentale problemen van jongeren aanklaagt, wordt er soms zelfs gesneerd: "Zo van: 'Oh, jullie kunnen tegenwoordig ook niks meer aan.' Of: 'Dan moet je zeker niet mee willen praten hoor, want dat zorgt voor nog meer stress.' Jongeren maken zich grote zorgen over hun toekomst, dat is iets anders dan niks aankunnen."

‘Jongeren voelen veel maatschappelijke verantwoordelijkheid en kunnen anderen daarmee inspireren’

Het SER Jongerenplatform

Samen met jongeren werkt de SER aan de toekomst van Nederland. Het SER Jongerenplatform, waarin diverse jongerenorganisaties vertegenwoordigd zijn, bestaat sinds 2015 en adviseert over maatschappelijke vraagstukken en toekomstbestendig beleid. De adviezen kunnen altijd rekenen op veel support van jongeren.

En meer regie krijgen over je eigen leven door mee te praten, dat geeft juist houvast.”

Nationale Jeugdstrategie

Veel gaat ook al wél goed: “Ik ben heel trots op de hoeveelheid jongerenorganisaties die zich inzetten voor beter klimaatbeleid. Jongeren krijgen een steeds betere positie om dat beleid te beïnvloeden, bijvoorbeeld vanuit het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Steeds vaker wordt bij beleidsvorming een generatietoets toegepast. Jongeren kunnen vanuit het SER Jongerenplatform belangrijke zaken agenderen. Het SER Jongerenplatform vormt een mooie brug naar de overheid en kan de overheid helpen jongeren te betrekken bij bepaalde opgaven.” Snijders wil de participatie van jongeren het liefst verankeren. “Jongeren zijn nog te afhankelijk van bijvoorbeeld een betrokken beleidsmedewerker, bewindsman of raadslid. We moeten meer kennis delen over het succesvol vormgeven van jongerenparticipatie en jongeren een vaste plek geven bij beleidsvorming, zowel binnen de overheid als binnen organisaties. Jongerenparticipatie gebeurt niet vanzelf. Als we er meer in investeren, kunnen we ook de jongeren bereiken die niet van huis uit leren praten over politiek en maatschappelijke ontwikkelingen.”

Snijders wil daarnaast dat er een Nationale Jeugdstrategie komt; een advies van het SER Jongerenplatform waarvoor ook de Nationale Jeugdraad – een koepel van 35 jongerenorganisaties – zich hard maakt. De jeugdstrategie moet de positie van jongeren op de korte, maar vooral ook op de lange termijn, structureel verbeteren. De Tweede Kamer heeft deze zomer ingestemd met een motie voor de formulering van de strategie. ●

Waarde toevoegen aan leven, wonen en werken

Hoe leven, werken en zorgen we met elkaar in 2040? En wat kunnen we leren van initiatieven die nú al de handschoen oppakken? De SER spreekt met bewoners, ondernemers en vrijwilligers over brede welvaart. Voorzitter Kim Putters bracht een bezoek aan drie locaties in zijn woonplaats, het Zuid-Hollandse Hardinxveld-Giessendam.

Tekst Ton Bennink Beeld Jeroen Westerbeek, Dirk Hol

Wat doet Hardinxveld-Giessendam aan het werken, het ondernemen, het wonen en het samenleven? Het eerste bezoek is aan Deelcafé De Buurman en oprichter Dick de Krijger, die vanuit de intrinsieke wens een goede buur te zijn begon met dit non-profit koffiehuis. Hier wordt waardecreatie geleverd, ziet Kim Putters, die in het verleden ook gemeenteraadslid van Hardinxveld-Giessendam is geweest.

Tijd en aandacht

De deur staat hier altijd open om te verbinden in een wereld die niet altijd meer in verbinding lijkt te zijn. De Buurman is een voorbeeld van gemeenschapszin in een sterk individualiserende maatschappij. Wat deelt dit deelcafé nou precies, vraagt Putters. De Krijger: “Het eerste is tijd en aandacht, de deur

staat altijd open. Voor samenzijn, een leuke activiteit of een lekkere cappuccino. Hier komen mensen uit ‘zeshoog-achterflats’ tot bewoners van grote huizen. Ik zie een dwarsdoorsnee van de maatschappij.”

Sociale verbinding is een ander belangrijk doel. De breiende vriendinnen, stamgasten van het café, praten daar graag over. “Als vrouw alleen stap je niet zo snel een café binnen. Maar toen in onze buurtkrant ‘Het Kompas’ eens stond dat er een breimiddag georganiseerd werd, was ik erbij. Nu breien we een jaar of vier, vijf met een clubje van twaalf.”

Maar De Buurman wil niet alleen maatschappelijke waarde als verbinding toevoegen. Het is dan weliswaar geen commercieel café, maar ook geen huiskamer waar niks verdiend mag worden. De winst van de (eerlijke en duurzame) koffie gaat rechtstreeks naar de buitenwereld. ‘Delen ver weg’ noemt De Krijger dat. →

Edward Thorig komt twee keer per dag naar verpleeghuis Tiendwaert om zijn vrouw Angela te verzorgen.

Sinds 2016 steunde het deelcafé 117 projecten met in totaal 150.000 euro (zoals Noodhulp Sint Maarten en Edukans Oeganda). Putters is enthousiast: “Dit soort plekken hebben we heel hard nodig in Nederland. Een plek om samen te komen, waar je informatie krijgt over zorg en welzijn, waar je verhalen deelt.”

Met een volle buik naar bed

Verpleeghuis Tiendwaert van Rivas Zorggroep is de volgende locatie die wordt bezocht. Wanneer Putters daar binnenkomt, treft hij Edward Thorig die de korstjes van een boterham haalt voor zijn vrouw Angela – die op hun beurt weer dankbaar in ontvangst worden genomen door de twee hondjes van

het echtpaar. Angela heeft dementie en is een van de bewoners van Tiendwaert. Echtgenoot Edward is hier twee keer per dag. In de middag voor de broodmaaltijd en de lichamelijke verzorging, en in de avond voor opnieuw de verzorging en het avondeten. “Mensen denken dat ik op bezoek ga, maar dat is niet zo.

Het is verzorgen, alles geven wat je kan. Ik wil dat mijn vrouw voldaan en met een volle buik naar bed gaat.”

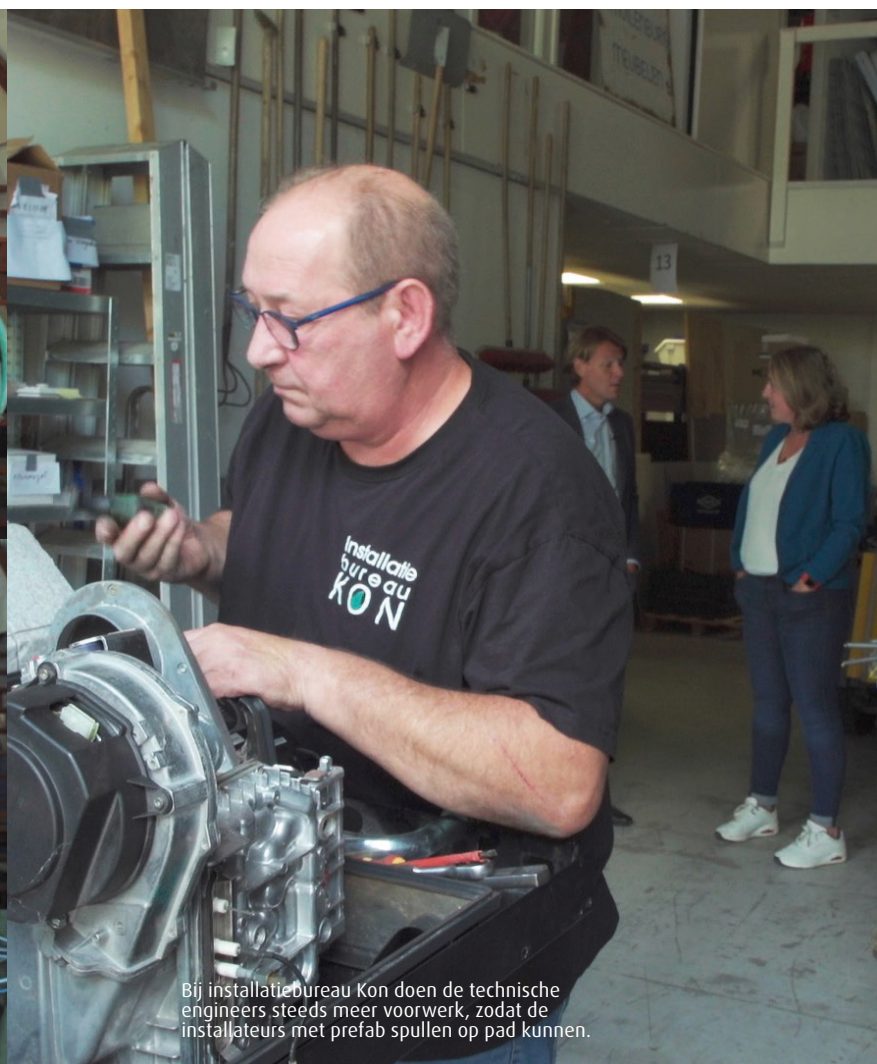
Edward Thorig is niet alleen;

Tiendwaert kan putten uit een team van zestig vrijwilligers. En die zijn hard nodig, signaleert Putters tijdens zijn bezoek. Locatiedirecteur Meinja van den Dool is erg blij met de vrijwilligers, maar ziet dat het systeem nog niet helemaal vlekkeloos verloopt. “We stevenen op een zorgkloof af, zegt de buitenwereld.

Maar we zitten er al middenin.” Met de vergrijzing in Nederland zijn de komende twintig jaar zevenhonderdduizend extra zorgmedewerkers nodig.

‘Ik wil mijn naasten bij me als ik ouder word, en jij ook denk ik’

Bij installatiebureau Kon doen de technische engineers steeds meer voorwerk, zodat de installateurs met prefab spullen op pad kunnen.

Vrijwilligers kunnen dat tekort niet oplossen, weet Van den Dool. Mensen als Thorig zijn zeer betrokken bij de zorg voor hun geliefden, maar het vrijwilligerswerk roept ook vragen op. Van den Dool: “Veel vrijwilligers hebben ook een baan. Je krijgt zorgverlof om voor je ouder of partner te zorgen. Wat gebeurt er als dat op is? Niet iedere werkgever werkt daaraan mee.” Om nogmaals te benadrukken: “Ik wil mijn naasten bij me als ik ouder word, en jij ook denk ik”, zegt ze tegen Putters. Op zijn beurt concludeert de SER-voorzitter: “De grote vraagstukken van de gezondheidszorg kunnen we alleen in een goede dialoog oplossen. We moeten kijken naar wat er belangrijk is voor bewoners, verzorgers en zorgprofessionals.”

Met z'n handen in de wc-pot

Installatiebureau Kon is de derde en laatste locatie waar Putters een bezoek brengt. Kon staat voor de klus voldoende mensen te vinden in deze tijd van grote personeelstekorten. De installatiebranche moet de komende jaren immers flink aan de bak. Alleen al om woningen van het gas af te helpen door de installatie van warmtepompen – om Nederland te verduurzamen. Binnen nu en twintig jaar is de helft van de banen die we nu kennen verdwenen, de vergrijzing is nog lang niet afgelopen en Nederland telt een tekort aan technisch personeel.

De vraag van Putters aan directeur Desiree Kon is dan ook of haar bedrijf ook te weinig mensen heeft. “Helaas

hebben we nog niet voldoende mensen die binnen onze technische sector aan het werk zijn”, beaamt ze. Technisch directeur Gert-Jan Kon vertelt dat hij de jeugd probeert te motiveren voor het installatievak. “Ons vak is niet sexy. Een loodgieter die met zijn handen in de wc-pot zit; het is geen vak dat de jeugd aanspreekt. Het op afstand uitlezen van warmtepompen en de connectiviteit met internet maakt het voor jongeren die zijn opgegroeid met computers echter wel wat uitdagender.”

Ondertussen organiseert het bedrijf het werk slimmer, vertelt Desiree Kon aan Putters. “De technische engineers doen op kantoor meer voorwerk, waardoor de jongens beter voorbereid en met meer prefab spullen op pad gaan. →

Sociale verbinding is een belangrijk doel van deelcafé De Buurman: tijd en aandacht voor elkaar.

‘Nu breien we een jaar of vier, vijf met een clubje van twaalf mensen’

Daardoor kunnen ze het werk efficiënter en effectiever afronden.” Putters vat na dit bezoek samen: “Het is heel belangrijk dat onderwijs en het bedrijfsleven goed samenwerken. Het moet aantrekkelijk zijn voor jonge mensen om in die techniek te blijven werken, daar moeten we ons best voor blijven doen.”

Na de bezoeken in zijn woonplaats is Putters zeker nog niet uitgeleerd. Hij zal meerdere plekken in Nederland bezoeken. Wat naast de A15 in elk geval blijft hangen, is dat er bijzondere mensen met veel energie werken voor alles wat de SER van waarde vindt, zo concludeert hij. Met aandacht voor sociaal welzijn, natuur en milieu. Op naar de volgende halte. ●

In de videoserie ‘Zicht op wonen, werken en leven’ spreekt Putters in de regio met bewoners, ondernemers en bestuurders en vrijwilligers over brede welvaart. Want naast materiële welvaart zijn uiteraard zaken als onderwijs, gezondheidszorg, milieu en leefomgeving, sociale samenhang en persoonlijke ontwikkeling en veiligheid belangrijk. In de volgende aflevering reist Kim af naar Houten. Scan de QR-code en bekijk de aflevering in Hardinxveld-Giessendam:

Duizenddingendoekje

Natuurlijk is het belangrijk duidelijk te maken dat het bruto binnenlands product niet langer dé maat van welvaart is, en dat brede welvaart gaat over wat mensen van waarde vinden: bijvoorbeeld veiligheid, het milieu, huisvesting, kansengelijkheid en baanzekerheid. Maar het belang hiervan is inmiddels helder. Het is tijd voor een nieuwe fase, want anders dreigt brede welvaart een duizenddingendoekje te worden – iedereen praat erover, maar geleverd wordt er niet.

De overheid moet, in nauwe samenwerking met bedrijven en onderwijs, in de doe-modus komen om brede welvaart stevig te verankeren in beleidsprocessen. Deze economische transitie daadwerkelijk realiseren betekent scherpe en holistische keuzes maken: economische, ecologische en sociale componenten in samenhang bekijken. Door een economische én een groene bril kijken. Met de arbeidsmarkt bezig zijn én tegelijkertijd met de sociale agenda. Want chipmaker ASML – als willekeurig voorbeeld – mag dan wel de *powerhouse* van onze economie zijn, de Eindhovenenaar wil ook een huis kunnen kopen. En dat is lastig als de meeste naar expats gaan.

‘We moeten nú in de doe-modus komen’

De kansen liggen in de regio. Of je een baan kunt vinden, een geschikte woning en of de lucht die je inademt schoon is: dat zijn regionale factoren. Nationaal beleid en stimuleringsmaatregelen moeten aansluiten bij hoe het in de regio werkt. Alleen als bedrijven kunnen vertrouwen op consistent beleid dat ze helpt met deze transitie, kunnen deze bedrijven businessmodellen ontwikkelen die bijdragen aan brede welvaart. Duidelijke doelen en een goede kennisinfrastructuur zijn noodzakelijk, zodat bedrijven niet in hun eentje het wiel hoeven uitvinden. Ook zijn maatregelen nodig om een eerlijk speelveld te creëren. Want aan duurzamer of transparanter worden hangt een prijskaartje, en bedrijven zijn nu bang zich uit de markt te prijzen. En dan zijn er nog buitenlandse partijen op de markt die niet aan bepaalde regels hoeven te voldoen.

Laten we ervoor zorgen dat alle schakeltjes zó staan dat ze elkaar versterken. Als er conflict optreedt tussen economische, ecologische en sociale belangen, is het brede welvaartsbeleid niet goed. We mogen best strenger zijn op delen van onze economie die niet voldoende bijdragen aan dat hogere doel. De SER – immers ook regionaal georganiseerd – is bij uitstek een geschikte aanjager van die regionale aanpak en is degene die met alle partijen overeenstemming kan vinden.

Otto Raspe

Otto Raspe is hoofd RaboResearch Regio's, Innovatie, Duurzaamheid en Ondernemerschap. Ook is hij Professor of Practice bij de Academische Werkplaats Brede Welvaart van Tilburg University.

Aanschuiven voor de toekomst

Waar beleid wordt gevormd en besluiten genomen, moet worden beoordeeld of die geen nadelige gevolgen hebben voor toekomstige generaties. Om beslissers en beleidsmakers dagelijks te herinneren aan die zorgplicht staat in de raadszaal van de SER sinds 26 oktober de Toekomststoel. De stoel werd bedacht door Jan Terlouw, schrijver en ambassadeur van stichting Grootouders voor het Klimaat – die opkomt voor

de belangen van haar kleinkinderen en volgende generaties. De Toekomststoel is een lege stoel die symbool staat voor de toekomst en in iedere vergadering wordt aangeschoven om raadsleden eraan te herinneren duurzaamheid mee te wegen in de besluitvorming. De eerste Toekomststoel dook in september 2022 op in het Tweede Kamergebouw, waar hij nu rouleert in de fractiekamers. Inmiddels staat hij al op verschillende plekken in Nederland.